

הולך רכיל מגלה סוד – הקושי בשמירת הסודיות הרפואית

אחד הנושאים הנוגעים להתנהלות היומיומית של העוסקים ברפואה הוא נושא הסודיות הרפואית ושמירתה. כפי שכתב בשנה שעברה הרב עמית, "בהלכה לא נתייחד איסור מיוחד לאנשי מקצוע [חוץ מיוצא מן הכלל אחד שיובא בהמשך], על כן המקורות הרלוונטיים הם החובה לשמור על סודיות בכלל, במילים אחרות: 'שמירת הלשון' או איסור לשון הרע". ענין הלשון מופיע פעמים רבות במקרא ובספרות האגדה התלמודית כדבר של חיים ומות, ולכן אך מתבקש הוא שיעסקו בו אנשי החיים והמות העוסקים בתורה בחבורה, כמאמר משלי:

משלי י"ח כ"א, כ"ד

מות וחיים ביד לשון, ואהביה יאכל פריה... איש רעים להתרעע, ויש אהב דבק מאח.

אמנם נגענו בנושא זה בקצרה בשנה שעברה אך בלימוד תורה בכלל:

חגיגה דף ט' עמוד ב'

... ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד...

ובנושא הלשון בפרט:

פתיחה להלכות אסור לשון הרע - אורוין - ספר שמירת הלשון לבעל ה"חפץ חיים"

...על כן, על כל דברי הפתיחה הזאת, שִׁמְמִנָה נוכל לְהַבִּין אֶת גְּדֻלַּת הַקְּלָקוּל הַבָּא עַל יְדֵי לְשׁוֹן הַרְעָה וְרִכְלוּת, בְּאֶרֶץ לָנוּ הַתּוֹרָה בְּפִרוּשׁ אֲסוּרָה זֶה, וְכִתְבָה עֲלֶיךָ לָאוּ מִיֵּחָד וְהוּא (וַיִּקְרָא י"ט ט"ז), "לֹא תִלְךָ רֶכֶל בְּעַמִּיךָ" יוֹתֵר מֵעַל כָּל הַמִּדּוֹת רְעוּת, וְכִמוֹ שֶׁכִּתְבָנוּ בְּתַחֲלַת הַפְּתִיחָה, וְכִזּוֹ נִשְׁלַם הַפְּתִיחָה: וְאַבְקֶשׁ לִידֵי הַקּוֹרָא, שְׂאֵאת הַפְּתִיחָה יִקְרָא וְיַחְזֹר וְיִקְרָא, כִּי הֵיא בּוֹדְאֵי מוֹעִילָה לְעִנְיָן זֶה עַל לְהַבָּא יוֹתֵר מִן הַכָּל...

נסו למנות ולחלק את האופנים השונים של הדיבור באחר - האם ישנה אפשרות לדרג אותם? לפני שניגש ללימוד המקורות נסו להגדיר את הבעיה של הסודיות הרפואית ומדוע היא קימת? מה מחסר באדם או מהו הנזק הנגרם לו שבגיננו מושתת חובת שמירת הסודיות הרפואית? מה היחס בין המטפל למטופל? האם ענין השמירה נוגע רק להיות המטפל זהיר בלשונו באופן כללי (כחלק מאיסור הדיבור בכלל) או שישנם ענינים נוספים הנוגעים למטופל ולשיקולי מבנה הטיפול? האם ישנן בעיות נוספות שאינן קשורות למטופל או לאיסורי הדיבור הכלליים?

בפרשת השבוע שנקראה בשבת שעברה בבתי הכנסת הופיע פרק י"ט בספר ויקרא. קראו את פרק י"ט בספר ויקרא. בפרק זה מופיעה כותרת ולאחריה רשימה של מצוות שונות. נסו להגדיר את הכותרת. האם ישנו קשר בין המצוות השונות? האם מיקום לאו הולך הרכיל בתוך רשימה זו הינו בעל משמעות? מה משמעות המיקום המדויק של האיסור?

קראו את פרק י"ח בספר משלי (שצוטט לעיל). מבין סבך הפסוקים השונים נסו למצות את הכיוונים השונים של הדיבור בכלל והדיבור באחר בפרט. מהם הדבורים השונים של האדם ומהי המוטיבציה של כל אחד מהם?

רמב"ם הלכות דעות פרק ז'

(א) המרגל בחבירו עובר בלא תעשה שנאמר: "לא תלך רכיל בעמידך" (ויקרא י"ט ט"ז), ואע"פ שאין לוקין על דבר זה עון גדול הוא, וגורם להרוג נפשות רבות מישראל לכך נסמך לו "ולא תעמוד על דם רעך" (ויקרא י"ט ט"ז) צא ולמד מה אירע לדואג האדומי:

(ב) אי זהו רכיל? זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר: "כך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני", אע"פ שהוא אמת הרי זה מחריב את העולם. יש עון גדול מזה עד מאד, והוא בכלל לאו זה, והוא לשון הרע והוא המספר בגנות חבירו אע"פ שאומר אמת, אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חבירו, אבל בעל לשון הרע זה שיושב ואומר: "כך וכך עשה פלוני וכך וכך היו אבותיו וכך וכך שמעתי עליו" ואמר דברים של גנאי, על זה אמר הכתוב: "יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדלות" (תהלים י"ב ה').

כמה סוגים של דוברים רעים יש? מהו סדרם? באילו מהם רלוונטי מקרהו של איש הרפואה המדבר במטופליו? מדוע הולך הרכיל המוגדר ברמב"ם מסומן כ: "מחריב את העולם"? נסו למצות תשובות בחלוקה הבאה המופיעה בגמרא:

ערכין דף ט"ו עמוד ב' (נסו לפצח לבד - בכל אופן יש שטינזלץ במדפים)

היכי דמי לישנא בישא? אמר רבה: כגון דאמר: "איכא נורא בי פלניא". אמר ליה אבבי: מאי קא עביד? גלויי מילתא בעלמא הוא, אלא דמפיק בלישנא בישא, דאמר: "היכא משתכח נורא? אלא בי פלניא דאיכא בשרא וכווריי". אמר רבה: כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה לית בה משום לישנא בישא. אמר ליה: כל שכן! חוצפא ולישנא בישא. אמר ליה: אנא כרבי יוסי סבירא לי, דאמר רבי יוסי: מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי...

שימו לב להשוואות (או הרחבות) הבאה שעושה ספר משלי:

משלי י"א י"ג

הולך רכיל מגלה סוד, ונאמן רוח מכסה דבר.

משלי כ' י"ט

גולה סוד הולך רכיל, ולפתה שפתיו לא תתערב.

משלי כ"ה ב', ט'

פבד אלהים הסתר דבר, וכבד מלכים חקר דבר... ריבך ריב את רעך, וסוד אחר אל תגל.

איזה ענין מוסיף ספר משלי על הדברים המנויים ברמב"ם? נסו להבין את דרך המשילה – מה מושווה למה? ומדוע? האם המקורות דומים למקורות הנוגעים לאיסורים הלכתיים אחרים? מדוע זה כך?

התלמוד מרחיב יותר את שמירת הסוד בקטע הבא. שימו לב לאופן בה נלמד איסור אשר עבורנו מהווה עיקר הענין:

יומא דף ד' עמוד א'

אמר רבי מנסיא רבה: מניין לאומר דבר לחבירו שהוא בבל יאמר, עד שיאמר לו לך אמור? שנאמר: "...וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר" (ויקרא א' א')

רש"י שם

שהוא בבל יאמר כו' - תלמוד לומר לאמר לא אמור הדברים אלא אם כן נותן לו רשות:

מאירי שם

ממה שנאמר שם "לאמר" כלומר שאמר לו דברים אלו על מנת שיאמרם. למדנו דרך ארץ למי שאומר דבר לחבירו אף על פי שלא מסרה לו בסוד שהוא בבל יאמר, אא"כ אמר לו בעל דבר שהוא אומר לו אותן הדברים בלך אמור. והוא ענין אומרו (במשלי): "נאמן רוח מכסה דבר" כלומר דבר אף על פי שאינו סוד, ו"הולך רכיל מגלה סוד" אף על פי שנאמר לו בסוד:

המיקום של האיסור בתורה הוביל לדרשת הסמיכות המובאת בפתח מאמר בנושא :

סודיות רפואית - אסיא - הרב י' זילברשטיין

אמרה תורה "לא תלך רכיל בעמך, לא תעמוד על דם רעך אני ה'" (ויקרא י"ט ט"ז), והסבירו מפרשי התורה שלכן נסמכו שתי מצוות אלו - איסור לשון הרע ומצוות הצלה - ללמדנו שאע"פ שאיסור לרכיל ולגלות סוד של חבר, למרות זאת אל לנו לעמוד על דם רעינו ולהעלים מהם סכנה האורבת להם, ונפסקה הלכה בשלחן ערוך (ח"מ סימן תכ"ו)...שמע עכו"ם או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנים לו פח ולא גילה אוזן חבירו והודיעו...עובר על "לא תעמוד על דם רעך".

סייג האיסור המופיע בדרשה זו נוגע לצורך המטופל. האם ישנן סיבות לסייג האיסור מסיבות המטפל? נסו להגדיר התלבטות בנושא זה. האם השאלות העולות הינן יומיומיות או "גדולות"? באיזה כיוון נמצאת השאלה היומיומית?

למען הסדר הטוב, ראו את הכללים הבסיסיים עליהם נבנה סייג האיסור הנוגע לצורך המטופל :

חפץ חיים, הלכות לשון הרע, כלל י'

א. אם אחד ראה אדם, שעשה עולה לחברו, כגון שגזלו או עשקו או הזיקו, בין אם הנגזל והנזק יודעים מזה או לא. או שביטו, או שצערו והונה אותו בדברים. ונודע לו בברור, שלא השיב לו את הגזלה ולא שלם לו את נזקו ולא בקש פניו להעביר לו על עונו, אפלו ראה דבר זה ביחודי, יכול לספר הדברים לבני אדם כדי לעזר לאשר אשם לו ולגנות המעשים הרעים בפני הבריות, אך זהו, שלא יחסרו אלו השבועה פרטים, שנבאר בסמוך :

ב. ואלו הן, א) שיראה זה הדבר בעצמו, ולא על ידי שמיעה מאחרים, אם לא שנתברר לו אחר כך, שהדבר אמת :

ב) שיזהר מאד, שלא יחליט תכף את הענין בדעתו לגזל ועשק או להזק וכיוצא בזה, רק יתבונן היטב את עצם הענין, אם הוא על פי דין בכלל גזל או הזק :

ג) שיוכיח את החוטא מתחלה ובלשון רפה, אולי יוכל להועיל לו, ויטיב על ידי זה את דרכיו, ואם לא ישמע לו, אז יודיע לרבים את אשמת האיש הזה, מה שהזיד על רעהו. (ואם יודע בו, שלא יקבל תוכחתו, יבאר לקמן, אם ירצה ה', בסעיף ז') :

ד) שלא יגדיל העולה יותר ממה שהיא :

ה) שיכנון לתועלת, וכמו שנבאר לקמן בסעיף ד', ולא להנות, חס ושלום, מהפגם שהוא, שהוא נותן בחברו, ולא מצד שגאה, שיש לו עליו מכבד :

ו) אם הוא יכול לסבב את התועלת הזאת גופא (עצמה) בעצה אחרת, שלא יצטרך לספר את ענין הלשון הרע עליו, אזי בכל גוני אסור לספר :

ז) שלא יסובב על ידי הספור הזק להנדות יותר מכפי הדין, שהיה יוצא, אלו הועד עליו באופן זה על דבר זה בבית דין, ובאור דבר זה עין לקמן בהלכות רכילות בכלל ט', כי שם מקומי :